

Innovative Academy
Research Support Center

3(03)

ZAMONAVIY DUNYODA
AMALIY FANLAR:
MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

RESPUBLIKA
ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYASI

innacademy.uz

OpenAIRE

zenodo

INTERNET
ARCHIVE

OPEN ACCESS

**«INNOVATIVE ACADEMY» ILMIY TADQIQOTLARNI
QO'LLAB-QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY DUNYODA AMALIY FANLAR: MUAMMOLAR
VA YECHIMLAR»NOMLI № 03-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.5801308>

OpenAIRE

OPEN ACCESS

zenodo

INTERNET
ARCHIVE

innacademy.uz

MUNDARIJA:

НУТҚДАГИ АЙРИМ НУҚСОНЛАРНИНГ БОЛА РУҲИЯТИГА ПСИХОЛОГИК ТАЪСИРИ.....	5
Элов Зиёдулло Сатторович	5
THE IMPORTANCE OF MOTIVATION FOR LEARNING AND TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	8
Niyazova Feride	8
Elboyeva Madina	8
THE IMPORTANCE OF LEARNING ENGLISH	11
Berdiyeva Gulbahor Abdiqodirovna.....	11
DIFFICULTIES OF TEACHING ENGLISH AS A SECOND LANGUAGE	14
Xadjayeva Durдона Xolmirza qizi	14
DARAJALI QATORLARNING YAQINLASHISH RADIUSI VA SOHASI.KOSHI-ADAMAR FORMULASI,DARAJALI QATORLARNING FUNKSIONAL XOSSALARI.....	17
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li.....	17
Musurmonov Jahongir Nurislom o'g'li	17
FUNKSIONAL KETMA-KETLIKЛАR VA QATORLARNING TEKIS YAQINLASHISHI. KOSHI KRITERIYSI.....	31
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li.....	31
Musurmonov Jahongir Nurislom o'g'li	31
FURYE QATORI. FUNKSIYALARNI FURYE QATORIGA YOYISH.	41
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li.....	41
Musurmonov Jahongir Nurislom o'g'li	41
GRAFLAR USTIDA AMALLAR	49
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li.....	49
Musurmonov Jahongir Nurislom o'g'li	49
TEYLOR QATORI. ELEMENTAR FUNKSIYALARNI DARAJALI QATORLARGA YOYISH.	53
Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li.....	54
Musurmonov Jahongir Nurislom o'g'li	54
ATROF MUHIT VA EKOLOGIYA	64
Xidirova Xolida Baxrillaevna	64

НУТҚДАГИ АЙРИМ НУҚСОНЛАРНИНГ БОЛА РУҲИЯТИГА ПСИХОЛОГИК ТАЪСИРИ

Элов Зиёдулло Сатторович

Бухоро Давлат университети, Психология кафедраси ўқитувчиси,
психология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Аннотация: Мақолада бола шахсида нутқнинг ўрни ва нутқдаги айрим нуқсонларнинг руҳиятга психологик таъсири ҳақида фикр юритилиб, нуқтий нуқсонларга сабаб бўлувчи айрим омилларга тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: экзоген, эндоген, эмбрион, мия чайқалиши, периферик бузилишлар, функционал бузилишлар, алалия, афазия, дизатрия.

Аннотация: в статье обсуждается роль речи в личности ребенка и социально-психологическое влияние определенных речевых дефектов на психику с акцентом на некоторые факторы, приводящие к точечным дефектам.

Ключевые слова: экзогенный, эндогенный, эмбриональный, сотрясение мозга, периферические нарушения, функциональные нарушения, алалия, афазия, дизартрия.

Resume: The article discusses the role of speech in the personality of a child and the socio-psychological impact of certain speech defects on the psyche, with an emphasis on some factors leading to point defects.

Key words: exogenous, endogenous, embryonic, concussion, peripheral disorders, functional disorders, alalia, aphasia, dysarthria.

Болаларда нутқ бузилишини юзага келтирувчи сабаблар ичида, ташқи (экзоген) ва ички (эндоген) омиллар, шунингдек атроф-муҳитнинг ташқи шароитлари фарқ қилинади. Замонавий психологияда боладаги нутқий нуқсоннинг турли сабабларини кўриб чиқишда эволюцион-динамик ёндошилади. Бу нуқсоннинг юзага келиш жараёнини таҳлил қилишдан, аномал ривожланишининг умумий қонуниятларини ва ҳар бир ёш даврида нутқнинг ривожланиш қонуниятларини ҳисобга олишдан иборатдир.

Шунингдек боланинг теварак-атрофидаги шароитни алоҳида ўрганиш талаб қилинади. Психик (шу билан бирга нутқий) жараёнларнинг шаклланишида биологик ва ижтимоий жараёнларнинг бирлиги принципи нутқий жараённинг ривожланишига нутқий муҳит, муомала, эмоционал алоқа ва бошқа факторларнинг таъсири аниқлаш имконини беради.

Эшитиши нормал бўлган боланинг кар-соқов ота-она кўлида тарбияланувчи, сурункали касал бўлиб тез-тез касалхоналарда даволанувчи болаларда нутқнинг ривожланмай қолиши, оилада узоқ вақт

давом этувчи руҳий шикастланиш ва икки тиллик болада дудуқланишнинг юзага келишига сабаб бўлиши нутқий муҳитнинг нутқ ривожланишига салбий таъсир кўрсатишига мисол бўлади.

Бугун тиббиёт психологиясида болалардаги нутқий нуқсонларнинг асосий сабаблари сифатида:

1. Эмбрион ривожланиш давридаги турли хил патологиялар;
2. Ҳомиладорлик вақтидаги токсикозлар, вирусли ва эндокрин касалликлар, жароҳатлар, қоннинг резус-факторга мос келмаслиги;
3. Туғруқ вақтидаги шикастланиш ва асфиксия;
4. Бола ривожланишининг биринчи йилидаги бош мия касалликлари (менингит, энцефалит).
5. Миянинг чайқалиши билан бирга содир бўладиган бош мия жароҳатлари.
6. Наслий факторлар. Бундай ҳолларда нутқ бузилишлари умумий нерв система бузилишларининг бир қисмини ташкил этиб, интеллектуал ва ҳаракат камчиликлари билан бирга кузатилади.

7. Ижтимоий муҳитнинг ёмонлиги. Бу ҳолат ижтимоий педагогик қаровсизликка, вегетатив дисфункцияга, эмоционал-иродавий муҳитнинг бузилишларига ва нутқнинг ривожланмай қолишига сабаб бўлади.

Юқорида кўрсатиб ўтилган сабаблар, айрим ҳолларда уларнинг биргаликда қўшилиб келиши нутқнинг турли томонларининг бузилишига сабаб бўлиши мумкин. Ҳамма нутқ бузилишлари келиб чиқишига кўра икки гуруҳга бўлинади:

1. Органик характердаги нутқ бузилишлари.
2. Функционал характердаги нутқ бузилишлари.

Органик нутқ бузилишлари ўз навбатида маълум жойнинг зарарланишига кўра марказий ва периферик характерда бўлади. Марказий бузилишлар: марказий нерв системасини у ёки бу қисмларининг бузилиши, зарарланиши натижасида келиб чиқади. Марказий характердаги органик нутқ бузилишларига: алалия¹, афазия², дизартрия³ нутқ камчиликлари киради.

¹ [юнонча. а – инкор қўшимчаси ва lalia – нутқ] – бош мия катта ярим шарлари пўстлоғидаги нутқ зоналарининг чала ривожланиши ёки зарарланиши сабабли болаларнинг тилга кирмаслиги ёки яхши сўзлай олмаслиги. Бола бошининг она қорнидалигида ёки туғилиш чоғида жароҳатланиши, гўдаклик даврида оғир касалликлар билан оғриши ва бошқа(лар) касалликка сабаб бўлади. Бунда бола нутқи узоқ вақт ривожланмайди: 5-7 ёшгача, айрим ҳолларда 10-12 ёшгача боланинг тили чиқмайди.

² [юнонча. а – инкор қўшимчаси ва phasis – фикр] – гапира олмаслик, сўзлаш қобилиятининг бузилиши. Афазияга бош мия пўстлоқ каватдаги нутқ марказининг ўзгариши сабаб бўлади. Мотор (ҳаракат) ва сенсор (сезиш) хиллари бор. Мотор афазияда бемор гапирмоқчи бўлганда сўзларни топа олмаса, сенсор афазияда беморга қаратилган сўзлар маъносини англаб етмайди, ўз нутқини назорат қилолмайди. Бу ҳолат бош миянинг оғир касалликлари, ривожланувчи фалажлик ва ҳ. к. да учрайди.

³ диз... ва юнонча arthroo – аниқ гапираман] – товуш чиқаришда иштирок этадиган мушаклар фаолиятининг бузилиши натижасида ноаниқ, ғулдираб гапириш.

Периферик бузилишлар: артикуляцион аппаратнинг нотўғри тузилиши ёки бузилиши ва периферик нерв артикуляцион органлар инервациясининг бузилишидан келиб чиқади. Периферик характердаги органик нутқ бузилишларига: ринолалия, прогнатия, прогения киради.

Функционал бузилишлар: бунда нутқ жараёнида иштирок этадиган аъзолар тузилишида ҳеч қандай ўзгаришлар бўлмайди. Функционал характердаги нутқ бузилишларига - дислалия, дудуқланиш каби нутқ нуқсонлари киради. Турли нутқ бузилишларининг ривожланишини олдиндан аниқлаш катта аҳамиятга эгадир. Агарда нутқий нуқсон боланинг мактабга келган вақтида илк бор аниқланса, у ҳолда уни тузатиш қийинчиликлари кузатилиб, ўзлаштиришга салбий таъсир кўрсатади. Агарда боланинг нутқ нуқсони мактабгача ёки ясли ёшида аниқланса, тиббий ва педагогик тузатиш мактабда тўлақонли таълим олиш имконини беради. Ривожланишида камчиликлар бўлган болаларни эрта аниқлаш ишлари биринчи навбатда «оилавий муҳити яхши бўлмаган» оилада ўтказилади. Бундай оилаларга қуйидагилар киради:

1. У ёки бу нуқсонга эга бўлган бола бор оила;
2. Ота-оналарнинг бирида ёки иккаласида физиологик эшитиши бузилган, ақли заифлик, шизофрения касаллиги бор оилалар;
3. Ҳомиладорлик вақтида юқумли касалликлар, оғир токсикоз ўтказган аёл бор оилалар;
4. Эмбрионлик даврида гипоксияни, туғриқ вақтида асфексия, жароҳат ёки нейроинфекцияни бошидан кечирган, ҳаётнинг биринчи ойларида бош мия жароҳатлари олган бола бор оилалар.

Бизнинг жамиятимизда она ва бола соғлиғини сақлаш борасида узлуксиз равишда чоралар кўрилмоқда. Шуларнинг ичида биринчй навбатда ҳомиладор аёллар диспансеризациясини, сурункали касалликлар билан оғрувчи, манфий резус-факторга эга аёлларни доимий равишда касалхоналарда даволаш ва бошқаларни айтиб ўтиш мумкин. Нутқий ривожланишдаги нуқсонларнинг олдини олишда туғилиш вақтида шикастланган болаларни диспансеризацияси муҳим роль ўйнайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Логопедия”. Беккер К.П. Совак М. Москва 1981 й.
2. “Логопедия”. Л.Муминова, Л.Аюпова Т. 1993 й.
3. “Қобилиятнинг шахс психологиясидаги ўрни ва Даннинг-Крюгер эффекти”. З.С.Элов. // Pedagogik mahorat (Ilmiy nazariy metodik jurnal) 5/2021. 143-144
4. “Заикание” Тяпугин Н.П. Москва 1966